

گهشه کرنا هزرا رهخه بی ل دهف فیرخوایین زانکۆیا زاخو فه کۆلتیبا زانستین مروّفايهتی ل دويف بگۆرین نقش، زمانی دایکی

ژیروان سعید حاجی بهدري^۱، دیار عبدالکریم سعید هالو^۲

^۱ پشکا زمانی کوردی، فه کۆلتیبا زانستین مروّفايهتی، زانکۆیا زاخو، هه ریا کوردستانی، ئیراق
^۲ پشکا زمانی کوردی، فه کۆلتیبا زانستین مروّفايهتی، زانکۆیا زاخو، هه ریا کوردستانی، ئیراق

پوخته

زمان و هزر ژ باهتین ته ماما که رین هه فن و نه بونا ئیکێ ژ ئه وان هه بونا ین دی لاواز دکهت، د سه دئ بیست و ئیکیدا هزر د هه می بواراندا نه خاصه د بواری په روه رده و فیرکن و زانکۆیا نندا ب ریکین زانستی و ل دويف ستراتیجیهت و بهرنامه و تاقیکرن و چاپوکیین تایهت یین هزری ب مه رجکی، کو بگۆنجن ل گه ل ئه وئێ ژینکه هه دهینه بکاره یان. هزرکن هه لئوئست و تشنان ئاسانکهت و ئالوز ناکهت، و پیندقییه ژبو بلندکرن و گه شه کرنا ئاستی فیروونی ل هه ریا کوردستانا عیراقی ب گشتی و زانکۆیین هه ریا نافبری ب تایهتی گرنگی ب چاپوکیین هزرا رهخه بی بهینه دان، چونکی مفای وئ ب تتی بۆ وانه گوتنی نینه، به لکو مفاداره بۆ گشت بواریین ژیا فی پروسسیسا فیروونی پیندی ب فیرکاری هه یه، داکو بشیت گوهوری د رهفتاریین فیرخوواندا په یدابکهت. ئەف فه کۆلینه ل ژیر نافونیشانی (گه شه کرنا هزرا رهخه بی ل دهف فیرخوایین زانکۆیا زاخو فه کۆلتیبا زانستین مروّفايهتی ل دويف بگۆرین نقش، زمانی دایکی) یه، کو فه کۆله ری هه ولدایه په یوه ندیبا بگۆرین فه کۆلیتی، وهک زمانی دایکی و ششی و ژبی ب چاپوکیین هزرا رهخه بیسه دیارکهت و ل دويف ئامارا (spss) و ریازا وه سفی هاتیه ته نجامدان. فه کۆلین ل دويف ئارمانجین زانبا په یوه ندیبا بگۆرین فه کۆلیتی ب چاپوکیین هزرا رهخه بیسه ل دهف فیرخوایین قوناغا ئیکێ و چاری یین فه کۆلتیبا زانستین مروّفايهتی- خواندنا سپنده یان / زانکۆیا زاخو یین سالآ خواندنی (۲۰۱۹-۲۰۲۰) و ل دويف تاقیکرنا کالیفۆرنیا فورمی (C-۲۰۰۰) یا چاپوکیین هزرا رهخه بی هاتیه ته نجامدان (۱) و فه کۆلین ل سه ر دو پشک و گه نگه شه کرنا نه نجام و نه نجام و لیستا ژیده ران دابهش دیت.

وشه سه ره کیه کان: بگۆر، زمان، زمانی دایکی، نقش، هزر

۱. پشکه

ئەف فه کۆلینه ل ژیر نافونیشانی (گه شه کرنا هزرا رهخه بی ل دهف فیرخوایین زانکۆیا زاخو فه کۆلتیبا زانستین مروّفايهتی ل دويف بگۆرین نقش، زمانی دایکی) یه، فه کۆله ر پینکۆلی دکهت په یوه ندیبا بگۆرین نقش و زمانی دایکی ب چاپوکیین هزرا رهخه بیسه ل دهف فیرخوایین زانکۆیا زاخو نشان بدهت.

۱.۱ گرنکیا فه کۆلیتی:

گرنکیا فه کۆلیتی د دیارکرنا راده ی هزرکرنا قوتا یین زانکۆییدا د هه لئوکه و تکرنی د چاره سه رکرنا باهت و ئاریشه یاندا ب شینوین لوجیکی، چونکی سه دئ بیست و ئیکێ ب سه ده یا پیندقیه چونا به ز د گشت بیافاندا دهینه هزماردن و نه فجا پیندقیه فیرخوای کورد ژی راهینان و مه شقان ل سه ر چاپوکیین هزرا رهخه بی نه نجام بدهت و ییزانین ل سه ر باهتی نافبری هه ب و ل گه ل ئەف پی شقه چونی پچیت و ژی بی بهر نه ییت.

۲.۱ پرسکرنا فه کۆلیتی:

فه کۆلین ل راده ی شیا نا هزرا رهخه بی ل دهف فیرخوایین زانکۆی ل ئەفان چهنه سالین بوری و ل پشکین زانستی دیار دیت، کو ئەف شیا نه وهک پیندی نینه و گرنکی پینه هاتیه دان، ئەف هه ژی بو به ئەگه ر، کو فیرخوای ل دهف بهرشدانا پرساریین تاقیکرنی ب تایهتی ئه وین هزری توشی ئاستهنگان بون و پتر بهر هه ژبه رکرنا وانه یا شه دچن.

۳.۱ ئارمانجا فه کۆلیتی:

گۆفاری زانکۆی کۆیه بۆ زانسته مروّفايهتی و کۆمه لایه تيبه کان، بهرکی ۴، ژماره ۱ (۲۰۲۱)
ریککۆوی: وه رگرتن ۱۲ ته موز ۲۰۲۱؛ په سه ندرکن: ۲۲ ئاب ۲۰۲۱
توژینه وه ی ریکخراو: له ۲۷ کانوونی یه کم ۲۰۲۱ بلۆکراوه ته وه
ئیمه یلی توژمه ر: jirwan.badre@uoz.edu.krd

مافی چاپ و بلۆکرنه وه © ۲۰۲۱ ژيروان سعید حاجی بهدري، دیار عبدالکریم سعید هالو، که یشتن به م
توژینه وه یه کراوه یه له ژیر رهزامه ندی - CC BY-NC-ND 4.0

گۇقارى زانكوى كۆپە بۇ زانستە مرقاھەتى و كۆمەلەھەتتەھەكەن

۵. بىرگە يىن تاقىكرى ل دوپف چاپوكىيىن ھىزا رەخەنە، ھەك (رونكرن، شىرۇفەكرن، دەرتەنەجم، ھەلسەنگاندن، راقەكرن) ھاتىنە رىكخستەن كۆل گەل سەمپەلا ھەكۆلىنى بگۇنچ.
۶. بىرگە يىن تاقىكرى ل دوپف بۇچونا ھەلسەنگىنەران ب مەرەما پىداچون و تىبىنىن ل سەر نافرۇكى تاقىكرى و گۇنجاندا ئەوى لىبەرچاھ ھاتىنە ھەرگرتن.

۸.۱ پاستەھەكەن تاقىكرى كالىفۇرنىيا:

ئارمانجا ھەكۆلىنى دىاركرى پەيوەندىيا بگۇرپىن ھەكۆلىنى ب چاپوكىيىن ھىزا رەخەنە يىشە ل دەف تاكلين سەمپەلا ھەكۆلىنى، تاقىكرى ژ (۳۴) بىرگان ژ جۇرى فرە بەرسف يى ژ چار ھەلئاردنان پىكدهتت و ل سەر پىنچ چاپوكىيان، ھەك (رونكرن، شىرۇفەكرن، دەرتەنەجم، ھەلسەنگاندن، راقەكرن) دابەش دىت و بۇ ھەر بىرگە يەكا بەرسفا وى دروست ھاتىنە ھەلئاردن و ژمارە (تىك) ھاتىنەدانان و بۇ بەرسفا نەدروست ژمارە (۰ - چنە) ھاتىنەدانان، ب ئەقى شىوھى نمرە يىن سەرجمە د نافرە (۰ - ۳۴) داھە و نمرە ب فى شىوھى دەھنە دابەشكرن:

ژمارە	چاپوكىيىن ھىزا رەخەنە	بىرگە	نمرەيا ھەرگرتى يا پىسەندىكرى ژلايى پەروەردىھە
۱	رونكرن	۶	۱
۲	شىرۇفەكرن	۶	۱
۳	دەرتەنەجم	۴	۱
۴	ھەلسەنگاندن	۱۲	۱
۵	راقەكرن	۶	۱
تاقىكرى ب گشتى		۳۴	۳۴

۹.۱ لىستا چاپوكىيىن ھىزا رەخەنە:

چەندىن پۇلۇن بۇ چاپوكىيىن ھىزا رەخەنە ھاتىنە كرن، ھەك پۇلۇن (واتسون - گلايسرى) (العتوم، ۲۰۱۹) و پۇلۇن "Peter Facione" (Facione، ۱۹۹۰)، (ابو جادو، ۲۰۱۷) و پۇلۇن بايرى (Beyer، ۱۹۹۹) (العاىصرة، ۲۰۱۱) د ھەكۆلىنىدا بەستەن ل سەر چاپوكىيىن ھىزا رەخەنە يا پىتر فاشىونى "Peter Facione" ھاتىنەكرن و چاپوكىيىن ئەقىن لىخوارى نە:

ژمارە	چاپوكىيا سەركى	ژمارە	چاپوكىيىن لاوھكى
۱	رونكرن	۱	چاپوكىيا پۇلۇنكرن.
۲	شىرۇفەكرن	۲	چاپوكىيا پۇختەكرى و اتا و گرۇفان.
۳	دەرتەنەجم	۳	چاپوكىيا رونكرى و اتايى، ھەك دىاركرى و اتايى د دەور بەرىدا
۴	ھەلسەنگاندن	۱	چاپوكىيا پشكىنكرى ھىزان
۵	راقەكرن	۲	چاپوكىيا دىاركرى نارگىومىنتان
		۳	چاپوكىيا شىرۇفەكرى نارگىومىنتان
		۱	چاپوكىيا پشكىنكرى نارگۇفان
		۲	چاپوكىيا نەندىشەكرى نارگۇفان
		۳	چاپوكىيا گەھەشتەن ب دەرتەنەجمان
		۱	چاپوكىيا ھەلسەنگاندن گوتنان
		۲	چاپوكىيا ھەلسەنگاندن نارگىومىنتان
		۱	چاپوكىيا راگەھاندن نەجمان
		۲	چاپوكىيا پاساكرى نەجمان
		۳	چاپوكىيا نەمشكرى نەجمان. (Facione، ۱۹۹۰)

ئارمانجىن سەرەكى ژ نەجمادانا ئەقى ھەكۆلىنى بىرتىنە ژ:

۱. زانبا پەيوەندىيا نەقى (نېر، مىن) ل گەل ھىزا رەخەنە.
۲. زانبا پەيوەندىيا زانبا دايكى ب ھىزا رەخەنە يىشە.

۴.۱ سنورى ھەكۆلىنى:

ئالاقى ھەكۆلىنى: تاقىكرى كالىفۇرنىيا يا چاپوكىيىن ھىزا رەخەنە يى فۇرپى (C-۲۰۰۰) ھاتىنە بكارھىنان و گۇنجاندا ئەوى ل دوپف سەردەمى نوکە. سنورى جھى: ھەكۆلىن ل زانكوى زاخو- ھەكۆلىن زانستىن مرقاھەتى -پشكىن زانبا و مرقاھەتى ھاتىنە نەجمادان. سنورى دەمى: داتايىن ھەكۆلىنى ل سەرفىرخوازىن زانكوى زاخو- قونغا ئىكى و چارى يىن خواندانا سىندەيان ل ھەكۆلىن زانستىن مرقاھەتى بۇ سالا خواندىن (۲۰۱۹-۲۰۲۰) بى ۰ن.

۵.۱ رىياز ھەكۆلىنى و چاوانىيا نەجمادانا ھەكۆلىنى:

۱. رىياز ھەكۆلىنى: ھەكۆلىن ل دوپف رىياز ھەقى ھاتىنە نەجمادان.
۲. ئامادەكرى پىسارىن تاقىكرى: پىسارىن ھەكۆلىنى ژ تاقىكرى كالىفۇرنىيا يا چاپوكىيىن ھىزا رەخەنە يى فۇرپى (C-۲۰۰۰) يە ب شىوھى ئەلكترى ھاتىنە بەلاكرن.

۶.۱ پاستىكرى ژ باورىيا تاقىكرى كالىفۇرنىيا:

بەلگە يىن تاقىكرى كالىفۇرنىيا يا فۇرپى (C-۲۰۰۰) ب بەستەن ل سەركويىيا زانبا ھەرى يا (توفىق مەرى و محمد بىكر نوفل، مەرىم سالم الرىبى، حسن فەد عواد الاوسى) ب شىوھى ئەوى يى رەسەن ھاتىنەكرن، و تاقىكرى نافرى ب شىوھى ئەلكترى ل سەر فىرخوازىن ھاتە بەلاكرن، چونكى بارودوخى نوکە بۇ نەجمادانا تاقىكرى ب شىوھى راستەوخو و ل سەر پەرەكان د ناف ھولن زانكويىدا گۇنجاى نەبو، و ئەف تاقىكرى بۇ ماوھى (پىنچ ھەقىيان) ب شىوھى ئەلكترى ژ (۲۰۲۰/۸/۸ - ۲۰۲۰/۶/۳۰) ھاتىنە بكارھىنان.

۷.۱ پاستىكرى نافرۇكى:

پشتى تاقىكرى كالىفۇرنىيا فۇرپى (C-۲۰۰۰) ژ كويىيا ئەوى يا رەسەن ژ زانبا ھەرى بۇ سەر زانبا كوردى و ژ زانبا كوردى بۇ ھەرى ھاتىنە ھەرگىران و گۇنجاندا ئەوى بۇ ژىنكەھا كوردى، ھەكۆلەرى ھەولدا ژ پاستىكرى و باورىيا نافرۇكى تاقىكرى نافرى پشتراست بىت و ب ئەقان رىكىن ل خوارى ھاتىنە دىاركرن:

۱. رونكرن و پىناسەيا ھىزا رەخەنە ل دوپف زانبا يىن كۇنفرانسى دىلفى (Delphi) بۇ ھەكۆلىنى ھاتىنە رىكخستەن.
۲. بىرگە يىن تاقىكرى يىن رەسەن ل گەل يا ھەرگىرابى ژلايى ھەلسەنگىنەراشە بۇ دىاركرى پاستىكرى و گۇنجاندا ئەوى بۇ ژىنكەھا كوردى ھاتىنە نەجمادان.
۳. تاقىكرى ژ زانبا ھەرى بۇ زانبا كوردى و ژ زانبا كوردى بۇ زانبا ھەرى ھاتىنە ھەرگىران و ب گۇنجاندا ئەوى ل گەل ژىنكەھا كوردى.
۴. تاقىكرى ژ (۳۴) بىرگە يىن چارىن پىنچ ھەلئاردەيى پىكدهتت و ل دوپف بۇچونا ھەلسەنگىنەرىن تاقىكرى نافرى ھاتە پەسەندەكرن.

۱۰.۱ راستكۆي ژ چاپوكيان:

ب مەرما راستكۆي ژ چاپوكيان ھزرا رەخنەي بۇ تاكین سەمپلا فەكۆلینى فەكۆلەرى ئەو چاپوكيان ل سەرى دياركرى ژلاي ھەلسەنگينە راشە ھاتينە ھەلسەنگاندىن و گونجاندا وان بۇ تاكین سەمپلا فەكۆلینى و بكارينانا ئەوان د ناف فەكۆلیندا ھاتينە پەسەندكرن و ب دوير نيخستنا چاپوكيا ريكخستنا خۆي.

۱۱.۱ نامارا فەكۆلینى:

د چارەسەر كونا داتاين فەكۆلیندا ل دويف يندفيا تيا فەكۆلینى بەستل ل سەر نامارا (SPSS "Statistical Package for the Social Sciences") ھاتينە كرن د شرؤفە كونا نارمانجين فەكۆلیندا (۳)، كو ئەفە ھاتينە بكارهينان:

۱. رېژەيا سەدى: ئەو دەرىخستنا رېژى ژ سەدى، چونكى بابە قى فەكۆلینى پەيوەنديا بگوراب چاپوكيان ھزرا رەخنەي يا تاكينا كاليفورنيا فە رەئە قى د ناماردا رېژەيا سەدى دەرهينايە.

۲. تاكينا (تى تىست يا تىك لاي - T- Teast One Semple) د بەراوردكرنا نافەندى دو گرؤبان ژ نمونان و ھەفسەنگيا نافەندى بگورى يەكسان ب بھاي جينگر دەھتە بكارهينان (الھيتى، ۲۰۰۶) و بۇ چارەسەر كونا ھەمى نامار و گرمانان د فەكۆلیناندا دەھتە بكارهينان.

۳. ھەفەيوەنديا يىكفە فەكۆلینان - Correlation Point Biserial: ئەو د نامارا (SPSS) دا بۇ (فەكۆلینى ل پەيوەنديان د نافەرا دو بگوران يان دو ديارداناندا دەھتە بكارهينان و يىدقى ب بھاي سەرجمە ھەر دو دياردان يان بگورايە، كو يىدقى ب بھاي سەرجمە ھەردو بگوران يان دياردەيانە، داكو پەيوەنديا يىكفە گرېدانى د نافەرا فېرخوازى و ھزمارا دەمژمېرىن خواندان ويدا (ابو دقە، ۲۰۱۳) دياركەت.

۱۲.۱ كۆمەلا فەكۆلینى:

كۆمەلا فەكۆلینى ئەو تاكن يان تىشتن يىن بابە قى تاريشا فەكۆلینى ب خۆفە دگريت يان ئەو ھەمى تۆخمن يىن پەيوەندى ب تاريشا فەكۆلینى ھەبە، كۆمەلا ئەفە قى فەكۆلینى قوتابىن (نېر و مئ) يىن قوناغا تىكى و چارى يىن فەكۆلینا زانستين مروفايە قى ل زانكۆيا زاخو يىن سالا خواندىن (۲۰۱۹-۲۰۲۰) يىكفەھت، كو ھزمارا ئەوان (۷۱۴) قوتابىنە، وەك د خىشتەين لخوارىدا ھاتينە:

پشكىن زانستى	بىسپورى	نەش	قوناغا	پشكىن زانستى	بىسپورى
كوردى	۱۶	۳۵	۵۱	كوردى	۱۱۵
سەرجم	۴۹	۶۶	۱۶۶	سەرجم	۱۶۶
عەربى	۲۰	۳۱	۵۱	عەربى	۶۲
سەرجم	۵۵	۲۷	۱۱۳	سەرجم	۶۴
نېنگلىزى	۲۶	۳۸	۸۲	نېنگلىزى	۱۴۶
سەرجم	۴۷	۳۵	۳۹	سەرجم	۳۹
زمان	۲۰	۲۷	۳۴	زمان	۷۳
نېنگلىزى	۵۵	۲۹	۵۴	نېنگلىزى	۵۴
عەربى	۱۲	۵۶	۷۳	عەربى	۷۳
سەرجم	۵	۳۸	۱۲۷	سەرجم	۳۹
نېنگلىزى	۱۷	۳۵	۵۰	نېنگلىزى	۵۰
سەرجم	۳۸	۲۹	۸۹	سەرجم	۷۱۴
مېژوو	۱۷	۴۰		مېژوو	
سەرجم	۱۷			سەرجم	
مروفايەتى	۳۸			مروفايەتى	
خواندنننن	۵۵			خواندنننن	
نېسلا مى	۲۰			نېسلا مى	
نېسلا مى	۲۹			نېسلا مى	
سەرجمەنى گىشتى	۴۹			سەرجمەنى گىشتى	

۱۳.۱ سەمپلا فەكۆلینى:

سەمپلا فەكۆلینى (ئەو كۆمەكە ژ كۆمەلا فەكۆلینى، كو دقېت ھەلگرين ھەمى تايەتمەندىن وى كۆمەلى يىت، داكو گىشتاندا ئەنجانان ل سەر بھيتە كرن) (الھمادى، ۲۰۰۶) سەمپلا فەكۆلینا نافىرى ھەر ژ ھەمان كۆمەلا فەكۆلینى يا ژ (۷۱۴) فېرخوازىن نېر و مئ يىن قوناغا تىكى و چارى ھەر شەش پشكىن فاكولتيا زانستين مروفايە قى - زانكۆيا زاخو يىكفەھت و سەمپل ب شيوەين داتاين ل بەردەست (العینة المتاحه) ھاتينە ھەرگرتن و ب مەبەست مە سەمپلا فەكۆلینى ھەلېژادە، بۇ زانين پشكىن فەكۆلینا نافىرى ئەفەنە:

نافى پشكى	ژمارا فېرخوازىن قوناغا نېكى	ژمارا قوتابىن قوناغا چارى
زمانى كوردى	۶۵	۱۰۱
پشكىن زمانى	۵۵	۵۸
زمانى نېنگلىزى	۷۳	۷۳
زمانى توركى	۱۷	۵۲
پشكىن مېژوو	۵۵	۷۳
مروفايە تى	۴۹	۴۰
خواندنننن نېسلا مى		
كۆم	۳۱۴	۴۰۰

۱۴.۱ روتكرنا ئەنجانان، سالوخذانا سەمپلى:

ئەنجان و تاكین سەمپلا فەكۆلینى ل دويف بگورين فەكۆلینى د خىشتەين لخوارىدا ھاتينە ريكخست، وەك:

رېژەيا سەدى	دوبارە بون	بگور
۳۳.۹	۱۹۲	نېر
۶۶.۱	۳۷۵	مئ
۴.۸	۲۷	عەربى
۹۵.۲	۵۴۰	كوردى
۱۰۰.۰	۵۶۷	كۆي گىشتى

۱۵.۱ بگورين فەكۆلینى:

فەكۆلین ل دويف بگورين (نەش، زمانى داكىن) ھاتينە ئەنجانان و فەكۆلەرى ھەولدايە ئەوان بگوران ب ريكوينكى نامازى پى بەت بگور - Variable: ئەو تىشتى دەھتە گۆھورين يان ئەو تايەتمەندىا چەندىن بار و بھا و ژمارەين جياواز وەردگريت و ب برى و جۆرى دەھتە پشان (الھمادى، ۲۰۰۶) و د ناف فەكۆلیناندا پەسەندكرينە و دەھتە بكارهينان و ھەر تىشتى بھيتە گۆھورين ئەو بگورە، "نايا دى چەوا بگورى ديار كەن ئەگەر تىشتەك د ئاستەكى ب تىندا يىت ئەو نايىتە بگور دى يىت (جينگر) بۇ نمونە زىرەكى ل دەف ھەمى مروفان د تىك ئاستەنە و ئەفە دى يىت بگور، لى ئەگەر د فەكۆلینە كيدا ب تىن نەش مئ ھاتە ھەرگرتن ئەفە نايىت بگور دى يىت جينگر و بگور ل دويف بابەتین فەكۆلینان دەھتە گۆھورين و دېت ل ھندەك فەكۆلیناندا بگور سەرەخو بىن و ل فەكۆلینەكا دى ئەو بگورى بىتە پاشكۆ" (الھمادى، ۲۰۰۶) بۇ نمونە د بابەتین زماشانيدا بگور ئەفەنە (زى)، ھەرگرتا زمانى، نەش، گوند، باژىر.. ھند) و چەندىن بۇلین بۇ جورىن بگوران ھاتينە كرن و دېتە چەند جۆر ئەفەرى ب تىن نامازى ب دو جۆران كەن.

۱۶.۱ ئاستەنگين فەكۆلینى:

ب سنی ناراسته یان پروسیسا فیرکرنا حزری د بیافی خواندن ل (زانکو، په روره و فیرکرنا) یندا دهیت و همر ناراسته یه کی نیرینن خو هه نه، وهک:

۱. فیرکرنا راسته وخو یا حزری: ل دوپف لایه نگرین ئەفی ناراسته یی (دقیت فیربونا چاپوکیین هررکزی جودا ژ باهتین خواندن بیهنه خواندن، ل دوپف ئەفی ناراسته یی ب تنی فیرکرنا ئیک چاپوکیا هررکزیه و ل دوپف زانبارین گشتی یان ب شیوه یی نازاد و دویر ژ باهتی خواندن رون دکهن یان چاپوکیین فیرکرزی ب شیوه یی نورمال د وانه به کی یان چند وانه یاندا رون دکهن و دپژنه ئەفی ناراسته یی (فیرکرنا راسته وخو یا حزری) ژ لایه نگرین ئەفی (ئیدوارد دی بوژو، ۲۰۰۳).

۲. فیرکرنا ژهر حزری: ل دوپف بوچونا لایه نگرین ئەفی ناراسته یی پندقیه (پروسیسا فیرکرنا حزری د چارچوپی باهتین خواندنیا بیت و د ناف باهتین خواندنیا ریک و شیواز و ستراتیجیه تین فیربونی و هه لسه نکاندنا وئ ژبو گه شه کرنا ئەفی پروسیسی ل دهف فیرخواری بهینه بکارهینان، بو نمونه نه گهر فیرکاری پرسیار ب شیوه یی فه کری ناراسته کرن و ئەف شیوه چندین کریارین حزری ل دهف فیرخواری، وهک (هزرا رهخه یی، چاره سه کرنا ناریشن، هزرا په یادا کهر... هتد) گه شه دکهن، ل دوپف ئەفی ناراسته یی دیت فیرکرنا و گه شه کرنا هزماره ک ژ کریارین حزری پیکه د ئیک وانا خواندنیا بهینه نه بجانمان و دپژنه ئەفی ناراسته یی (فیرکرنا ژهر حزری) یه (زیتون، ۲۰۰۳).

۳. تیکه لکرنا حزری د فیربونیا: ل دوپف لایه نگرین ئەفی ناراسته یی (ب تنی ئیک چاپوکی ژ چاپوکیین هررکزی ب شیوه یی راسته وخو و دیار فیرخووان فیرکهن، فیرکار چاپوکیه کا هررکزی د چارچوپی نافه روکی وانه ییدا ب شیوه یه کی ریکخستی و راسته وخو و مه به ستدار بو فیرخووان تیکه ل بکته، بو نمونه نه گهر باهتی وانی زانست بیت دئی فیرکار چاپوکیا پو لینکر ل گهل باهتی وانی بکارئینیت و دپژنه ئەفی ناراسته یی (تیکه لکرنا هررکزی فیرکرونیا) یه و ژ لایه نگرین ئەفی (روپرت ئەنس) (زیتون، ۲۰۰۳) ل گور ئەقان ناراسته یان همر ئیک کی خالین باش و لاواز هه نه و ناراسته یی دوپی و سبی بو پروسیسا فیرکرزی باشه.

۶.۲ چاپوکیین هررکزی:

چاپوکی نه و شپانه ل سهر نه بجانمانا کاره کی ب شیوازه کی باش و د کودانین دیارکریدا (ابو جادو، ۲۰۱۷) و ژ نه بجانمانی راهینان و مه شکرنا و بکارهینانی چاپوکی په پیدادیت، ئانکو چاپوکی شپانا تا که که سیه و ل دهف مرو فان ب ریکا راهینان و مه شکرکی گه شی دکته. جوداهی د نافه را فیربونا هررکزی و چاپوکیین هررکزی هه یه، چونکی د ژيانا روژانه دا نه م یین فیری هررکزی بوین، کو د چاره سه کرنا و رونکرنا باهتاندنا بکار دینین و د ناف هولین خواندنیا هنده ک فیرکار دهلیشین هررکزی د باهته کی وانه ییدا بو فیرخووان د رهخسین، لی فیربونا چاپوکیین هررکزی دئی ل دوپف ستراتیجیه ت و جۆر و پروگرامین زانستی بیت و چاپوکیین هررکزی ژ فیربونا کریارین هوشه کی یین گونجایی ل دوپف ئاست و بکارهینانی دهیت (قطای، ۲۰۰۴) فیربونا چاپوکیین هررکزی ل دوپف قوناغ و ئاست و ژین فیرخووان دهیت، بو نمونه فیرخووانین ل قوتابخانه یین به رهی جباوازن ژ فیرخووانین ل زانکویان هه روه سا راده یی هررکرنا مرو فی ژئی ل دوپف ژئی گه شی دکته، کو ئەفه ب شیوه یین جباواز ل دهف مرو فان هه یه.

۷.۲ پراکیزه کرنا چاپوکیین هررکزی د زماشانیا:

بکارهینانا چاپوکیین هررکزی د باهتین زماشانیا نه گهری وهرار و گه شه کرنا حزری ل دهف فیرخواری په پیدادیت، باهتی زماشاننی ژ دو لقان پیکدهیت زماشانیا تبوری و زماشانیا پراکتیکی و دئی هه ولدین هنده ک چاپوکیین هررکزی د باهتین زماشانیا ب ههر دو لقانکه بکارینین، وهک:

۱. چاپوکیا ته که زکرن:

ئەف چاپوکیه ل دهمی تاک هه ست ب هه بونا ناریشه یه کا دیارکزی یان مژاره کی یان کیاسیه کی د وانا و رونکرنا دکته، ئەف چاپوکیه هاریکاره ل سهر کومکرنا برتین چوکی ژ پیرانینان و فه راموشکرنا پیرانین دی، هه روه سا دیت چاپوکیا ته که زکرنی د چاره سه کرنا ناریشه یان و وهرگرتنی دا یین پیدقی ب رونکرنا تستان یان جه خترکی بهینه بکارهینان و ل سهر (چاپوکیا دیارکرنا ناریشه یان، چاپوکیا دارشتنا نارمانجان) (ابو جادو، ۲۰۱۷)، بو نمونه: د ئاستی واتاسازینیا باهتی په یوه ندرین واتایی دهیت، ل ئەفیری هنده ک فیرخواری جوداهی د نافه را هه فواتا و هه فیژدا ناکهن، دقیت فیرکار سهرنجا فیرخواری بو باهتی رابکیشیت ب دیارکرنا و پیناسا هه فواتا و هه فیژنی، کو هه فواتا: نه و وشه یین هه مان وانا هه بیت لی فوری و وان جباواز بیت، هه فیژ نه وه هنده ک وشه د درکندن و نفیسینیا هه فیژن و ژلانی واتاییه جباوازن، وهک:

أ. هه فواتا:

- هه تافی نه م سوتین، واته (تیشکین روژی نه م سوتین ژگهرمان).

- نه م لهر روژی رویشیتین، واته (نه م لهر گهرما روژی رویشیتین).

ب. هه فیژ:

- من بیرا ته دکر، واته (نه ز ژ ته غهریم).

- من بیرا تافی ل گوندی دیت، واته (من بیرا تافی ئانکو ئاف بن عهر ددیتیه)

ل ئەفیری دقیت فیرکار پرسیاران ژ فیرخووان بکته، ب ئەفی شیوه یی:

۱. جوداهی د نافه را هه فواتا و هه فیژینیا چییه؟

۲. نمونه بو هه فیژنی و هه فواتا بیژه؟

۲. چاپوکیا کومکرنا پیرانینان:

ژ چاپوکیا (تیبینکرنا-Observing) ب ریکا ئیک ژ نه نامین هه ستنیکرکی پیکدهیت (چاپوکیا) پرسیارکرنا (Questioning) یان لیکدانا پرسیاران (جروان، ۲۰۰۷) ب ئەفی شیوه یه، وهک:

۱. فیرکار دئی پرسیاران د باهتی گوهورنا واتا ییدا ل ئاستی واتاسازی ناراسته یی فیرخووان که ت ئایا هین تینیا گوهورنا واتا یی دکه ی؟

فیرکار د باهتی گوهورنا واتا ییدا، کو د رونکرنا هه ست ب گوهورنا واتا یی و شان دهیته کرن، کو گوهورنا واتا یی ئیکسه ر روینادته، به لکو پیدقی ب دهمی هه یه و گوهورن ب شیوه یی خو بخوینه، بو نمونه ل سهرده مه کی کوردان دگوت (دگداده) و پشتی چندین سالان بویه (دشداشه، مه کمی)، کو جوره کی جلوه رگانه ژ کلتوری عهره یی هاتیه د ناف یی کوردیدا و تاییه ته ب نافره تاشه، هه روه سا ئامازی ب چند نمونه یین دی دئی که یین، وهک:

- وشه یا (که مینه) هاتیه گوهورن بو (پیکه ت).

- وشه یا (به روراری) هاتیه گوهورن بو (ریککه قتی).

- وشه یا (دوژا کوردی) هاتیه گوهورن بو (که یسا کوردی).

- وشه یا (تولاز) هاتیه گوهورن بو (جه حیل).

گۆقارى زانكۆى كۆپە بۆ زانستە مرؤفايەتى و كۆمەلە يەتتەكان

- وشەيا (بىلا-خانې گوندى) ھاتىيە گوھورين بۆ (مزرعة).

۳. چاپوكيا دارشتنا پرسىاران:

چاپوكيىن كۆمكرنا پىزانىنايە و پرسىاركن ھارىكارە ل سەر كۆمكرنا داتايان و چارەسەريا و رۇلى فېركارى ئاراستەكرنا پرسىارانە، كو فېرخوازان راپكىشىت بۆ وانى، ب دېتنا زانايان پرسىاركن د بابەتى وانەيندا دېتە ئەگەرى دياركن و تىنگەشتەن و ھەرگرتى ب مەرەما گەشتەن ب چارەسەريا ئارىشىن فېركرنى (ابو جادو، ۲۰۱۷)، بۆ نمونە د ئەقى چاپوكيى دى فېركار پرسىاران ل سەر بابەتى ئاراستەيى فېرخوازان كەت ب شىوئى (چى، چەوان، بۇچى، ئايا...ھتد) يىت، ۋەك:

۹.۲ تاقىكرنا كاليفورنىيا يا چاپوكيىن ھزرا رەخنەيى - California Critical Thinking Skills Test ۲۰۰۰:

ئەف تاقىكرنە ژلاين سازيا كاليفورنىيا يا بەلافكرنا ئەكادىمىيە (California academic press) ل سەر دەستى پىتر فاشيون (Peter Facion) قە ھاتىيە بەلافكرن و ژ سى فورمان (۱۹۹۰- A, ۱۹۹۲- B, ۲۰۰۰- C) پىنكەھىت و جوداھىيا ئەقى تاقىكرنى ژ يىن دى ئەوہ د پىشكىشكرنا پىزانىناندا ب شىوئى وىنەيىن ھىلكارى و نەخشەيى يە، ژ تاقىكرىن تايەتە ب ھزرا رەخنەيىقە، ژ چاپوكيىن (رونكرن، شروھەكرن، ھەلسەنگاندىن، رافەكرن، دەرئەنجام) پىنكەھىت و ژ (۳۴) برگەيان پىنكەھىت و برگەيىن ئەوئى ل دويف چەمكى دىلفى (Delphi) ھاتىيە دارشتەن، چىن يان نمونەيا مەبەستدار بۆ ئەقى تاقىكرنى ژلاين ژىقە د ناھەرا (۱۱- ۲۴) سالى دايە ل دويف بۇچونا زاناين دىلفى يىن تاقىكرنا كاليفورنىيا ھزرا رەخنەيى (CCTST) برگەيىن ئەوئى يىن (۳۴) ب ئەقى شىوئى دابەشكرىنە:

۱. ل دويف چاپوكيىن ل سەرچاپوكيىن سەرەكى (شروھەكرن، ھەلسەنگاندىن، دەرئەنجام) و (۳۴) برگەيان دەھىتە دابەشكرن.

۲. برگەيىن تاقىكرنى كرىنە دو پشك و ل سەر چاپوكيا (دەرئەنجام) و چاپوكيا (بەلگەھىنن) دابەشكرىنە و ھۇمارا برگەيان (۳۰) بون، ھۇكراى بكارھىنانا ئەقان دو چاپوكيىن د تاقىكرنا كاليفورنىيادا بۇ بكارھىنانا زۆر يا ھەر دو چاپوكيىن ناقرى د قەكولىناندا قەدگەرەيت (شطنائوي، ۲۰۰۳). ب ئەقى شىوئى ل سەر چەند پۇلىنان چاپوكيىن (CCTST) دەھىتە دابەشكرن، ۋەك:

۱. لدەستپىكىن ئەف چاپوكيىە بون:

۱. شروھەكرن - Analysis
 ۲. ھەلسەنگاندىن - Evaluation
 ۳. دەرئەنجام - Inference
 ۴. دەرھىنان - Induction
 ۵. دەرئەنجام - Deduction
- ب. پشتى سالا (۲۰۱۰) ئەف دابەشكرنە بۆ پۇلىنا (Cctst) ژلاين زاناياشە ھاتەكرن:
۱. شروھەكرن - Analysis
 ۲. رونكرن - Interpretation
 ۳. دەرئەنجام - Inference
 ۴. ھەلسەنگاندىن - Evaluation
 ۵. رافەكرن - Explanation
 ۶. دەرھىنان - Induction
 ۷. دەرئەنجام - Deduction (Assessment Insight, ۲۰۱۳)

۳. بەرچاكرنا ئارمانجىن قەكولىنى وگەنگەشەكرن:

ئەف پرسىارە ژ فېركارى بۆ فېرخوازان دەھىتە ئاراستەكرن، ۋەك بۇچى تىؤرا مۇرفىي پەيدا بۆ؟ بۆ بەرسقانا ئەقى پرسىارنى فېرخوازان دى ھزرا خۇ ل سەر بابەتى وشەسازى و جۆرىن مۇرفىي كەت و ھەمى پىزانىن ب بابەتىقە گرېدايى كۆمكەت و بەرسقا پرسىارنى دى ب شىوئە و رەنگىن جىاواز يىت، ۋەك: تىؤرا مۇرفىي پەيدا بۆ داكو ھەمى پشكىن ئاخفتى، ۋەك (ناف، نامراز، ھەفالفان...ھتد) ل ژىر ئىك ناف و زارافى (مۇرفىي) (كۆمكەت).

ئەف چاپوكيىە ب بەرروفاژى ژى دەھىت زۆر جارن ژ ئەنجامى كۆمونا چەندىن پىزانىنان ل دەف فېرخوازانى، ھندەك پرسىار بۆ فېرخوازانى پەيدا دىن، كو ئەو ئاراستەيى فېركارى دكەت، بۆ نمونە د بابەتى وشەسازىن دا ئەرى فرىدىنادى دى سوسىر، بلومفيلدىكى يە؟

۴. چاپوكيا ھىكارى Encoding:

ژ چاپوكيىن بىرھىنانى يە و ھىكارى ژ كرىارىن تاك ئەنجام ددەت پشتى ھەستكرنى يان درككرنى ب ئەوان پىزانىن ھەرگرتىنە يان د ھەلوپستىن جىاوازدا بۆ ھاتىيە ئاراستەكرن و د ئەقى قوناغى دا ئەو پىزانىن ژ شىوئى خۇ ئورمال بۆ وىنە و ھىيا و كودىن خودان مەدلول و تايەت ب پىزانىناشە دى ھىنە گوھورين (ابو جادو، ۲۰۱۷)، ئەف چاپوكيىە گرگە د ھەمى زماشانىندا، بۆ نمونە د بابەتى واتاسازىن و لقتىن زماشانىيا تىؤرىدا، كو پىزانىن دىنە وىنە و ھىيا و پاشى ب شىوئى كود تاكو پەياما زمانى دەھىتە ھەرگرتن.

۸.۲ ھزرا رەخنەيى - Critical Thinking:

وشەيا رەخنە (Critical) و (Criticism) و (Critic) ژ وشەيا گرېكى يا كەفن (Kritikos) ب واتايا شىيانا ل سەر برىاردان و ژىكجوداكرن دەھىت و ژلاين زمانىقە ب واتايا (رەخنەگر) دەھىت، ئەوئى ب ھەلسەنگاندىن و برىاردانى رادىت، ۋەك ھەلسەنگاندىن پەرتوكان، فىلمان، خوارن ... ھتد دەھىت، لى ھزرا رەخنەيى جىاوزا ژ برىاردانا رەخنەگرى دەھىت، چونكى نىرنا رەخنەگرەكى بۆ فىلمەكى رادەيى داخباروئى، ۋەك (باشە، خراپە) دى خۇيا كەت، لى ھزرفانى رەخنەيى نىرىن و برىاردانا وى بۆ بابەتان جىاوازە ژ رەخنەگرى (Butterworth, ۲۰۱۳) ئەو ل دويف ھندەك چاپوكيىان، ۋەك شروھەكرن و برىاردان و ھەلسەنگاندىن و گەشتەن ب ئارمانج و پاستىيان برىارى ددەت.

ھزرا رەخنەيى ب ھىيانى (CT) دەھىتە كورتكرن و ب چەندىن شىوئەيان ژلاين زانا و بسپۇراشە ھاتىيە پىناسەكرن، ل سالا (۱۹۹۰) ل كۇنفرانسى (دىلفى - Delphi) ژۆ قەكولىنى ل چەمكى ھزرا رەخنەيى ژلاين بسپۇرىن ئەمريكى و كەنەدەيىقە، كو ژمارا ئەوان (۴۶) بسپۇرىن ژ ھەر دو رەكەزىن نىر و مى بون و ل گەل نوينەرىن چەندىن ئەكادىمىيان، ۋەك (پەرودە، زانستىن سروسشى، زانستىن

نارمانجا ټیکي: زانبا په یوه نندیا ششی ب چاپوکیین هرا رخنه یی یا تاقیکرنا کالیفورنیا:

ژبو پشتراسکرڼ ژ ټه ټی نارمانجی ټه کولهری ناهندئ ژمیری و ریزه سهدی یا هر چاپوکیه کئی ل دهف ټاکین سه مپلا ټه کولینئ ل دوپف بگورئ نشی دهرهینایه و ټه نجام د خسته یی ژماره (۱) و نه خسته یی ژماره (۱) دا دیاردن، وهک:

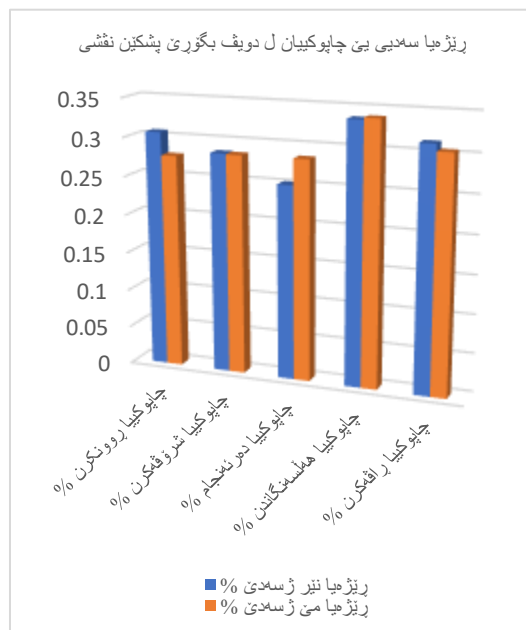
خسته یی ۱

سالوحدانا بگورئ ششی ل دوپف چاپوکیان

نقش	رونکرڼ	شروځه فکرن	دهر ټه نجام	هلسه نگاندن	رافه کرن
سرجه م	۳۵۳	۳۲۸	۱۹۳	۷۷۶	۳۶۱
ژماره	۱۹۲	۱۹۲	۱۹۲	۱۹۲	۱۹۲
ناقهندي ژمیری	۱.۸۴	۱.۷۱	۱.۰۱	۴.۰۴	۱.۸۸
%	۰.۳۰۶۴	۰.۲۸۴۷	۰.۲۵۱۳	۰.۳۳۶۸	۰.۳۱۳۴
نیر	۶۲۴	۶۳۹	۴۲۷	۱۵۲۶	۶۸۵
مئ	۳۷۵	۳۷۵	۳۷۵	۳۷۵	۳۷۵
ناقهندي ژمیری	۱.۶۶	۱.۷۰	۱.۱۴	۴.۰۷	۱.۸۳
%	۰.۲۷۷۳	۰.۲۸۴۰	۰.۲۸۴۷	۰.۳۳۹۱	۰.۳۰۴۴

نخسته یی ۱

ریزه سهدی یی چاپوکیان ل دوپف بگورئ پشکین نشی

کو ټاکین سه مپلا ټه کولینئ هسست ب بجهینان چاپوکیین هرا رخنه یی دکهن، لی ل دوپف ټاسئی داخوازکهری نه بون و ل دهف نشی نیر و مئ پتر هسست ب بکارهینانا چاپوکییا هلسه نگاندنن هاتیه کرن ټه ټه ټه دکهریت بو شیان ټه وان ل سهر دهر ټه نجام و بهر سه مهینان و نارگومینتان د رونکرنا بابه تاندا ههروهسا ټه وهسست بهریرسیاره ټی د ټه نجامدانا کاران د ناف جفاکیا ب گشتی دکهن، خاله کا دی هژمارا پشکداریا نشی مئ د تاقیکرنا کالیفورنیا پتره ژ ین نیر. زیده باری ټه ټی ټه کولهری ههولا زانیندایه ټایا په یوه نندیا دالهی یا ټاماری د کارهینانا چاپوکیین هرا رخنه یی ل دهف ټاکین سه مپلا ټه کولینئ ل دوپف بگورئ نشی ب بهسستن ل سهر بکارهینانا هه ټه یوه نندیا ټیکه گریدانا پوینت باسیرال (Point Biserial Correlation) هاتیه کرن، چونکی چاپوکیین هرا رخنه یی دینه بگورئ پاشکوی سهر به خؤ و بگورئ نشی دینه بگورئ سهر به خؤ و بنیره خسته یی ژماره (۲) و دیار بو، کو په یوه نندی د نابهرا نشی نیر و مئ د هه بونا چاپوکیین نابه ریدال ل دهف ټه وان نینه، چونکی بهای (sig) مهزنتره ژ (۰،۰۵) و ټه ټه بو لاوازا ټاسئی هرزکرن ل دهف سه مپلا ټه کولینئ ب گشتی ټه دکهریت، هر چنده ریزه یا نشی مئ (۳۷۵) بلندتره ژ ین نشی نیر د ټه کولینندا، خاله کا دی ټه وه ټاکین سه مپلی زوی بریاری د هه لژاردنا بهر سفیدا ددهن، کو ټیک ژ تایه ټه نندین هرا رخنه یی دقیت بریاردان ب هیواشی بیت و زوی بریاری نادن و ټه ټه ل دهف فیروازین ټه کولنیا نابه ری نینه.

خسته یی ۲

بهای هه ټه یوه نندیا ټیکه گریدانای پوینت باسیرال ل دوپف بگورئ نشی

نقش ژماره ناقهندي ژمیری	لادهرئ پیقه ری	بهای پوینت باسیرال	ټاسئی دهلاله تی و بهایی sig	بلمگه
نیر ۱۹۲	۱۰.۴۷	۰.۰۱۳	(۰.۰۵) (۰.۷۶)	جوداهی نین
مئ ۳۷۵	۱۰.۴۰	۲.۶۲۴		

ټه کولهری ههولا زانینن دایه ټایا په یوه نندیا دالهی یا ټاماری د کارهینانا چاپوکیین هرا رخنه یی ل دهف ټاکین سه مپلا ټه کولینئ د خسته یی ژماره (۲) دا کو ناهندئ ژمیری ل دوپف بگورئ نشی و ین نیر ب ریزه یا (۱۰،۴۷) یه و ین مئ ب ریزه یا (۱۰،۴۰) یه و ب بهسستن ل سهر بکارهینانا هه ټه یوه نندیا ټیکه گریدانا پوینت باسیرال (Point Biserial Correlation) هاتیه کرن و بهای پوینت باسیرال (۰،۰۱۳) یه و ټه ټه کیمتره ژ بهای لادهرئ پیقه ری (۲،۷۷۶) و ټه ټه ب هه بونا په یوه نندی د نابهرا نشی نیر و میدا د هه بونا چاپوکیین نابه ریدان نیشان ددهت و بنیره خسته یی ژماره (۲) ههروهسا دیار بو، کو بهای (sig) مهزنتره ژ (۰،۰۵) ټه ټه بو لاوازا ټاسئی هرزکرن ل دهف سه مپلا ټه کولینئ ب گشتی ټه دکهریت، هر چنده ریزه یا بهشداریا نشی مئ (۳۷۵) ه بلندتره ژ ریزه یا نشی نیر د ټه کولینندا، خاله کا دی ټه وه ټاکین سه مپلی زوی بریاری د هه لژاردنا بهر سفیدا ددهن، کو ټیک ژ تایه ټه نندین هرا رخنه یی دقیت بریاردان ب هیواشی بیت و زوی بریاری نادن و ټه ټه ل دهف فیروازین ټه کولنیا نابه ری نینه.

نارمانجا دووین:

زانبا په یوه نندیا بگورئ زمانئ دایکئ ب چاپوکیین هرا رخنه یی یا تاقیکرنا کالیفورنیا ټه پشتراسکرڼ ژ ټه ټی نارمانجی ټه کولهری ناهندئ ژمیری و

ټه گهر ټینبیا خسته یی ژماره (۱) ب شیوه یه کئی گشتی بکهن، جیاوازی د ریزه یا چاپوکیین نابه ریدان هه یه، ریزه یا سه مپلا ټه کولینئ سهرجه مئ پشکداریکری (۵۶۷) و ل سهر نشی نیر (۱۶۲) و نشی مئ (۳۷۵) دابه شدیت، د دیارکرنا نارمانجا نابه ری ل دوپف بگورئ نیر ټه وه چاپوکیا هلسه نگاندن ل په یا ټیکئ و ب ریزه یا سهدی (۰،۳۳۶۸) هاتیه و چاپوکیا دهر ټه نجام ل په یا دوماهی و ب نرمترین ریزه یا سهدی (۰،۲۵۱۳) هاتیه و ل دهف نشی مئ چاپوکیا هلسه نگاندن ل په یا ټیکئ و ب ریزه یا سهدی (۰،۳۳۹۱) هاتیه و چاپوکیا رونکرڼ ل دوماهی و ب نرمترین ریزه یا سهدی (۰،۲۷۷۳) هاتیه، ل دوپف ټه فان ټه نجامان دیار دیت،

۲. ل دويغ بگورئ زمانى داىكى ب شيوه يه كنى گشتى چاپوكيىن جزرا رهنه يى بين تاقىكرنا كالفورنيا ل دهف تاكىن سه مپلا فهكوليتى بين زمانى داىكى عه رهبى بلنتره ژ بين زمانى داىكى كوردبه، ئه وه زوره يا ئه وان تاكىن دو زمانى بون و شاره زايى ل سهر دو كه لتورين جياواز هه يه.

۳. ل دهف تاكىن سه مپلا فهكوليتى زمانى داىكى عه رهبى چاپوكيىا ده رته نجام ل پله يا ئىكى و ب ريزه يا سه دى (۳۹۸۱، ۰) هاتيبه و پاشى چاپوكيىا هه لسه نگاندىن ل پله يا دوويى و ب ريزه يا سه دى (۳۰۲۵، ۰) هاتيبه، ب به راوردكن لگه ل سه مپلا زمانى داىكى كوردى چاپوكيىا نافبرى ب ريزه يا سه دى (۰، ۳۴۰۱) و ل پله يا ئىكى ل دهف سه مپلا زمانى داىكى كوردى هاتيبه.

۴. ل دويغ ئارمانجا بگورئ نشى تاكىن سه مپلا فهكوليتى هه ست ب به جينان چاپوكيىن جزرا رهنه يى دكه ن، لى ل دويغ ناستى داخوازه كرى نه بون و ل دهف نشى مى پتر هه ست ب بكاره ينانا چاپوكيىان ژ نشى نير هاتيبه كرن، ژمارا بشكدار يا نشى مى د تاقىكرنا كالفورنيا دا ژ نشى نير پترو.

۵. ليستا ژيدهران:

ابو جادو، ص- نوفل، م، ۲۰۱۷، تعليم التفكير " النظرية والتطبيق"، عمان- الأردن: الطبعة السادسة، دار المسيرة للنشر والتوزيع والطباعة، ۲۴۲-۲۴۳، ۳۱، ۲۹-۲۸، ۷۷، ۸۳-۸۴، ۸۵، ۸۶.

ابو دقة، س- صافي، أ، ۲۰۱۳، تطبيقات عملية باستخدام الرزم الحاسوبية للعلوم الاجتماعية SPSS في البحث التربوي والنفسى، غزة فلسطين: الناشر مكتبة افاق، ۸۵.

الاسمي، ح، ۲۰۱۹، اثر استراتيجيتي دورة التنصي الشائبة وثنائبة التحليل و التركيب في تحصيل مادة العروض عند طلبة كليات التربية الاساسية و تنمية تفكيرهم، رسالة دكتورا، بغداد: جامعة المستنصرية، ۲۵۶-۲۷۰.

جروان، ف، ۲۰۰۷، تعليم التفكير مفاهيم وتطبيقات، المملكة الأردنية الهاشمية- عمان: الطبعة الثالثة، دار الفكر للنشر و التوزيع، ۵۰.

جميل، ع، ۲۰۱۲، المنطق و التفكير الناقد، الطبعة الاولى، عمان- الأردن: دار المسيرة للنشر و التوزيع والطباعة، ۲۰۶.

حساني، أ، ۲۰۱۳، مباحث في اللسانيات (مبحث صوتي، مبحث دلالي، مبحث التركيبي)، دبي- الامارات العربية: الطبعة الثانية، منشورات كلية الدراسات الإسلامية والعربية، ۱۷.

الحمداي، م - الجادري، ع و آخرون، ۲۰۰۶، مناهج البحث العلمي "اساسيات البحث العلمي" راجعه: سعيد التل، عمان-الأردن: الطبعة الاولى، مؤسسة الوراق للنشر والتوزيع، ۱۹۴، ۲۵۳، ۸۱-۸۲-۸۳.

خوالدة، أ، ۲۰۱۶، اللغة و التفكير الاستعالي، عمان - الاردن: الطبعة الاولى، دار الحامد للنشر و التوزيع، ۲۰۹.

داود، م، ۲۰۰۹، جليلية اللغة و التفكير، القاهرة: دار الغريب للطباعة و النشر، ۲۴۱.

الراجحي، ع، ۱۹۹۵، علم اللغة التطبيقي و تعليم العربية، الاستنكرية: دار المعرفة الجامعية، ۱۰.

الرضي، م، ۲۰۰۸، التفكير الناقد في الدراسات الاجتماعية بين النظرية و التطبيق، اربد- الأردن: دار الكتاب الثقافي للنشر و التوزيع، ۱۰.

زيتون، ح، ۲۰۰۳، تعليم التفكير رؤية في تنمية العقول المفكرة، القاهرة: الطبعة الاولى، عالم الكتب للنشر و التوزيع والطباعة، ۱۰۱، ۱۰۲-۱۰۱، ۱۰۳-۱۰۲.

جياوازه ژ ژينگه يى دى، چونكى فيرخواز تيدا زانست و زانينى و كه سىن زانا و نه كادىي دىينيت.

سىسته مئ خواندن ل زانكۆيا زاخو ب دو شيوه يانه يى ئيك سىسته مئ ئاسايه، كو فيرخواز تيدا ته وه رى خواندن و پيشكيشكرنا پيزانينايه و يى دوويى سىسته مئ بۆلؤنييه، كو سىسته مئ كنى نويه و جياوازه ژ يى ئاساي و ژ زانكۆيه كنى ل ئيتاليا ژلاين وه زارها خواندن بلند و فهكوليتين زانستى يا حكومه تا هه رئا كوردستانا عراقى بۇ زانكۆيىن هه رئا نافبرى هاوردده كره و ل سالأ خواندن (۲۰۱۷- ۲۰۱۸) ب تنى وه ك تاقىكرن ل زانكۆيا چه رمو و زانكۆيا زاخو هاتيبه بكاره ينان و پشتى دو سالان ژ هه لسه نگاندىن ژلاين وه زارها خواندن بلند و فهكوليتين زانستى يا حكومه تا هه رئا كوردستانىقه بريار ل سهر بكاره ينانا به رنامى نافبرى ل زانكۆيىن هه ريمى هاتيبه دان، جوداهييا نه فى سىسته مئ ئه وه پتر هاندانا فيرخوازان بۇ نه نجامدانا چالاكىن زانستى دده ن و و فيرخواز پتر نه كنيشه و سه ره دانا په رتوكخانى ب مه رما خواندن و دروستكرنا راپورت و فهكوليتان دكه ت، ژهر نه فى چه ندى دهنده ك چاپوكيىاندا و ل دويغ بگورين فهكوليتى ريزه يا سه دى ل دهف ئه وان بلنتر بو، كو فيرخوازى ل دويغ شيانا خو يا هزرى به رسفا تاقىكرنا كالفورنيا يا چاپوكيىن جزرا رهنه يى هه لئارديه، چونكى د ناف سىسته مئ زانكۆيا نافريدا و ل دهف سه مپلا فهكوليتى چاپوكيىن جزرا رهنه يى زور لاوازن و ل دويغ ناستى پيدى نين و نه فه بۇ نه بونا پلانا فيركارى ب گشتى و سه روك پشك و زانكۆيا نافبرى ب تايبه تى دفرىت و هه رسا وه زارها خواندن بلند هه ر دويره ژ باه تى دارشتنا يان بكاره ينانا چاپوكيىن جزرا رهنه يى د ناف سىسته مئ خواندنيدا، ژهر نه فى هوكارى ريزه يا چاپوكيىن جزرا رهنه يى كيمه و لاوازه، هوكاره كنى دى يى نه بونا چاپوكيىن نافبرى سىسته مئ په روه رده و فيركونيه، چونكى سىسته مئ خواندن و ژينگه ها هولا خواندن نه هاندهرن بۇ بكاره ينانا چاپوكيىن هزر كرنى ب گشتى و ژهر نه فى فيرخواز ژ قوتابخانى ده يته زانكۆيىن يى هه بونا پيزانينان يان شيوازى ره فئار كرنى ل گه ل باه تان، چونكى جزرا رهنه يى ژ ورژاندنا پرسباران و به رسفدانا ئه وان ب شيوه يى لوجيكى و باه تيبه و نه فه بۇ فيرخوازى كرنه، كو فيرى شيوازى پرسباركرن و چه وانينا هزر كرن جزرا رهنه يى بيت و ب فى شيوه يى سىسته مئ خواندن و فيركرنى ل وه لاتان پيشده ك فبت، هوكاره كنى دى يى نه بونا چاپوكيىن نافبرى ئه وه نه بونا په يوه نديان د نافه را زانكو و جفا كيدا، كو ل زانكۆيان ب تنى باه ت ب شيوه يى تيورى يى پراكتيك د ناف جفا كيدا ده يته خواندن ژهر هندى جزرا زوره يا فيرخوازان به رته نكه و شيانا شروقه كرن و براردانى ل دور باه تان ينه و ژلاين جفا كيه، كو جفا كنى كوردى ژلاين رهوشنيريا جفا كيه لاواز و كرتيبه و هاندهر و هاريكار ينه ل سهر فير بونا هزر كرن و جزرا رهنه يى.

جفا كيه لاواز و كرتيبه و هاندهر و هاريكار ينه ل سهر فير بونا هزر كرن و جزرا رهنه يى.

۴. نه نجام:

ل دوماهييا فهكوليتى ئه م گه هه شتينه فان نه نجامان:

۱. ل دويغ بگورئ نشى چاپوكيىا هه لسه نگاندىن ل پله يا ئىكى و ب بلنترين ريزه يا سه ديه ل دهف نشى (نير، مئ) هاتيبه، نه ف بۇ شيانان ئه وان ل سهر هه لسه نگاندا ئارگيومينيت و باه تان فه دگه ريت.

- شطانوي، م، ٢٠٠٣، تقنين اختبار كاليفورنيا لمهارات التفكير الناقد للطلبة الجامعيين في الاردن، رسالة ماجستير، جامعة مؤتة عمادة الدراسات العليا، ٣٧-٣٨.
- العتوم، ع - الجراح، ع - بشارة، م، ٢٠١٩، تنمية مهارات التفكير (نماذج نظرية وتطبيقات عملية)، عمان - الاردن: الطبعة الثامنة، دار المسيرة للنشر والطبع، ٧٧-٧٨، ٤٣.
- العياصرة، و، ٢٠١١، التفكير الناقد واستراتيجيات تعليمية، عمان - الاردن: دار اسامه للنشر والتوزيع، ٤٤.
- قطاي، ن، ٢٠٠٤، تعليم التفكير للمرحلة الاساسية، عمان - الاردن: ط ٢ دار الفكر للطباعة والنشر، ٢٤.
- الهيبي، ص، ٢٠٠٦، الاساليب الاحصائية في العلوم الادارية "تطبيقات باستخدام Spss"، عمان - الاردن: را: السيفو، و، الطبعة الثانية، دار وائل للطباعة والنشر، ٢٧٠.
- Butterworth، J- Thwaites، G ،2003، *Thinking Skills 'critical Thinking and Problem Soliving* UK: Second edition، Cambridge University Press7،
- Davies، A، 2009، *Anintroduction To Applied Linguistics*، United Kingdom: Edinburg university press، sconed edition، Edinburg university press، 630.
- Facione.P، & Facione.N،2000، *California Critical Thinking Skills Test From A، From B، From 2000 Test Manual*، USA: California Academic Press200،
- Facione.P، Critical ،1990، *Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Education Assessment and Instruction "The Delphi Report"*، USA، milbrea: California Acadmic prees06،
- H. wind Cowles، ،2011 *Psycho linguistics*، united states of America: Hamilton printing، ،10.
- Insight Assessment،2013، *California Critical Thinking Skills Tests (CCTST) Manual*، United States of America: Published by Insight Assessment، a Division of the California Academic Press،13.
- Richards، j -Schmidt، r،2010، *Longmandictionary Of Language Teaching & Appledlinguistic*، United Kingdom: fourth edition، pearson education، 473،310